

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME‘YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

**METALL PARCHALARINI TAYYORLASH, TASHISH,
FOYDALANISH VA SOTISHDA RADIATSIYA
XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHGA GIGIYENIK TALABLAR**

**O‘zbekiston Respublikasining
0358-18-sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent 2018

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

«TASDIQLAYMAN»

**O‘zbekiston Respublikasining Davlat bosh
sanitariya vrachi**

_____ **S.S.Saidaliyev**

«19» iyul 2018-yil

**METALL PARCHALARINI TAYYORLASH, TASHISH,
FOYDALANISH VA SOTISHDA RADIATSIYA
XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHGA GIGIYENIK TALABLAR**

**O‘zbekiston Respublikasining
0358-18-sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent-2018

Ishlab chiquvchi muassasa:

O‘zR SSV Toshkent vrachlar malakasini oshirish instituti

O‘zR VM huzuridagi “Sanoatgeokontexnazorat” GI

O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi

Tuzuvchilar:

D.A. Zaredinov

O‘zR SSV Bosh radiologi, t.f.d., professor

X.T. Xalilov

“Sanoatgeokontexnazorat” DI atom nazorati bo‘yicha tarmoq inspeksiyasi boshlig‘ining o‘rinbosari

O.L. Ten

“Gigiyena” kafedrası katta o‘qituvchisi
O‘zR SSV ToshVMOI

O.Z. Karimov

Toshkent viloyati DSENM radiatsiya xavfsizligi bo‘limi laboratoriyasi mudiri

M.M. G‘iyosova

“O‘zbekiston temir yo‘llari” GAJK SSES radiologiya laboratoriyasi mudiri, t.f.n.

M.V. Li

ToshVMOI ITIRL rahbari

T.N. Xusanov

“O‘zmetkombinat” AJ “Vtorchermet” XRUK bosh muhandisi

A.M. Nurmatov

O‘zR FVV RKBX boshqarmasi boshlig‘i

Taqrizchilar:

T.S. Pokirov

Laboratoriyali radiatsiyaviy xavfsizlik bo‘limi mudiri
O‘zR SSV Respublika DSENM

S.S. Yoqubbekov

Atom nazorati bo‘yicha tarmoq inspeksiyasi boshlig‘i
“Sanoatgeokontexnazorat” DI

G.M. Isroilova

O‘zR SSV ToshVMOI “Gigiyena” kafedrası katta o‘qituvchisi, t.f.n.

Ushbu sanitariya qoidalari va me'yorlari ko'rib chiqilib, ma'qullangan (201__-yil "____" _____dagi _____-sonli bayonnoma).

Ushbu sanitariya qoidalari va me'yorlari O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi huzuridagi Inson atrof-muhitining potentsial zararli omillarini gigiyenik tartibga solish qo'mitasi yig'ilishida ko'rib chiqilib, ma'qullangan (20__-yil "____" _____dagi _____-sonli bayonnoma).

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan huquqiy ekspertizadan o'tkazilgan (201_-yil "____" _____dagi ____-sonli xat).

Sanitariya qoidalari va me'yorlari O'zbekiston Respublikasining "Radiatsiyaviy xavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni va radiatsiyaviy xavfsizlik sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish jadvalini amalga oshirish maqsadida ishlab chiqilgan. Ular qora va rangli metall parchalarini tayyorlash, tashish va sotish bilan shug'ullanadigan korxonalar, radiatsiya gigiyenasi bo'yicha sanitariya shifokorlari va Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazlarining ixtisoslashtirilgan radiologiya laboratoriyalari, akkreditatsiyadan o'tgan radiatsiya nazorati laboratoriyalari, shuningdek boshqa manfaatdor vazirliklar va idoralarning mutaxassislari uchun mo'ljallangan.

Sanitariya me'yorlari, qoidalari va gigiyena normativlariga rioya etmaslik O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq intizomiy va ma'muriy javobgarlikka sabab bo'ladi.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNLARIDAN KO‘CHIRMA

O‘zbekiston Respublikasining “Aholining sanitariya-epidemiologik salomatligi to‘g‘risida”gi O‘RQ-393-sonli Qonuni, 26.08.2015 y.

“Davlat boshqaruvi organlari, mulkchilik shakllaridan qat’i nazar korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, birlashmalar, mehnat jamoalari va alohida shaxslar radioaktiv moddalar va ionlashtiruvchi nurlanishning boshqa manbalari bilan ishlashda radiatsiyaviy xavfsizlik me‘yorlari va sanitariya qoidalariga, shuningdek radioaktiv moddalar va ionlashtiruvchi nurlanishning boshqa manbalarini qazib olish, olish, ishlab chiqarish, foydalanish, tashish, saqlash, utilizatsiya qilish va ko‘mib tashlashda standartlar, texnik shartlar va boshqa me‘yoriy hujjatlar talablariga rioya etishlari shart” (22-modda).

O‘zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni 1992-yil 9-dekabrda 754-XII-son

“O‘zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi tomonidan xavflilik darajasi birinchi sinfga kiritilgan o‘ta zaharli, kuchli ta’sir etuvchi zaharli, radioaktiv va boshqa moddalarni saqlash, tashish hamda ulardan foydalanish chog‘ida atrof tabiiy muhitning jiddiy ifloslanishi, tabiiy tizimlarga zarar yetkazilishi, odamlarning sog‘lig‘i va hayotiga xavf tug‘dirishi bilan bog‘liq vaziyatlar ekologik jihatdan potentsial xavfli deb tan olinadi” (40-modda).

O‘zbekiston Respublikasining “Radiatsiyaviy xavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni 2000-yil 31-avgustda 121-II-son

“Radiatsiyaviy xavfsizlik - fuqarolar va atrof-muhitning ionlashtiruvchi nurlanishning zararli ta’siridan himoyalanganlik holati” (2-modda).

“Fuqarolar quyidagilarga majbur:

radiatsiyaviy xavfsizlik to‘g‘risidagi qonun hujjatlari talablariga rioya qilish;
mahalliy davlat hokimiyati organlarining, radiatsiyaviy xavfsizlik sohasida tartibga solishni amalga oshiruvchi davlat organlarining talablarini bajarish” (5-modda).

“Radiatsiyaviy xavfsizlikni ta’minlash sohasidagi me‘yorlashtirish radiatsiyaviy xavfsizlik bo‘yicha sanitariya me‘yorlari, qoidalari va gigiyena normativlari, davlat standartlari, qurilish me‘yorlari va qoidalari, mehnatni muhofaza qilish qoidalari, yo‘riqnomalar, uslubiy va boshqa hujjatlarni o‘rnatish orqali amalga oshiriladi” (11-modda).

O‘zbekiston Respublikasining “Chiqindilar to‘g‘risida”gi 2012-yil 5-aprelda 362-II-sonli Qonuni

“O‘zbekiston Respublikasi hududiga chiqindilarni, shu jumladan chet eldan kelib chiqqan har qanday turdagi radioaktiv chiqindilarni saqlash va ko‘mish maqsadida olib kirish taqiqlanadi” (21-modda).

I. UMUMIY QOIDALAR

1.1. Ushbu sanitariya qoidalari va me'yorlari (keyingi o'rinlarda SanQvaM deb yuritiladi) qora va rangli metall parchalarini tayyorlash, tashish va sotishda aholi, xodimlar va atrof-muhitning radiatsiyaviy xavfsizligini ta'minlash bo'yicha talablarni belgilaydi. Mazkur qoidalar mulkchilik shakli va idoraviy mansubligidan qat'iy nazar, ushbu faoliyat bilan shug'ullanuvchi O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, O'zbekiston Respublikasi hududida yashovchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar uchun bajarilishi majburiydir.

1.2. Ushbu SanQvaM fuqarolarning radiatsion xavfsizligini ta'minlash hamda metall parchalarini tayyorlash, tashish va sotish jarayonida atrof-muhitning radioaktiv ifloslanishi ehtimolini istisno etish maqsadida kuchga kiritiladi.

1.3. Mazkur qoidalar metall parchalarini tayyorlash, qayta ishlash, qayta eritish va sotishda radiatsion xavfsizlikni ta'minlashga oid gigiyenik talablarni belgilaydi. Bu talablar metall parchalarini radiatsion nazorat qilishni tashkil etish va o'tkazish, metall parchalariga ajratish uchun mo'ljallangan transport vositalari (uskunalar)ni tekshirish, shuningdek ularga radiatsion-gigiyenik xulosa berish tartibini o'z ichiga oladi.

1.4. Metall parchalarini tayyorlash, qayta ishlash, eritish, tashish va sotish bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar metall parchalarining radioaktiv ifloslanganligini yoki ionlashtiruvchi nurlanishning mahalliy manbalari mavjudligini aniqlash maqsadida dozimetrik va radiometrik tadqiqot usullaridan foydalangan holda majburiy ishlab chiqarish radiatsion nazoratini o'tkazadilar.

1.5. Ushbu qoidalar amaldagi va ilgari foydalanilgan uran konlarida qo'llanilgan konstruksiyalar va asbob-uskunalarni utilizatsiya qilish natijasida hosil bo'lgan metall parchalari muomalasiga tatbiq etilmaydi.

1.6. Ionlashtiruvchi nurlanish manbalari bo'lgan statsionar yoki ko'chma asboblarda, apparatlar va boshqa uskunalar, doimiy ta'sir etuvchi yorug'lik tarkibli radionuklidlar mavjud bo'lgan asbob shkalalari o'rnatilgan yoki radioaktiv moddalar saqlangan yoki tashilgan transport vositalari va qurilmalarni (temir yo'l vagonlari, lokomotivlar, konteynerlar, qozonlar, sisternalar va boshqalarni) utilizatsiya qilishda, ularni metall parchalariga ajratishdan oldin majburiy ishlab chiqarish radiatsiya nazorati o'tkazilishi shart.

1.7. Yuzasi yaqinidagi gamma-nurlanishning MMED miqdori (tabiiy fon ulushini hisobga olmaganda) 0,2 mkZv/soat (20 mkR/soat) dan oshmaydigan, mahalliy manbalarga ega bo'lmagan va yuza alfa va beta faol radionuklidlar bilan ifloslanmagan metall parchalari partiyasi O'zbekiston Respublikasi hududida radiatsiyaviy xavfsizlik bo'yicha hech qanday cheklovlarsiz ishlatilishi va sotilishi mumkin.

1.8. Radiatsiyaviy nazorat natijalariga ko'ra cheklovsiz foydalanishga ruxsat berilmaydigan metall parchalari aniqlanganda, radiatsiyaviy nazoratni o'tkazgan tashkilot, shuningdek metall parchalari egasi bu haqda metall parchalari joylashgan hududdagi yoki nazorat obyektidagi hududiy yoki idoraviy DSENM (Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazi)ni zudlik bilan xabardor qilishlari shart.

1.9. Mahalliy ishlab chiqarilgan metall parchalari tarkibida mahalliy nurlanish manbalari aniqlangan taqdirda, vakolatli xizmatlar tomonidan ular olib tashlanishi kerak.

Gamma-nurlanish MMED darajasi 10 sm masofada 1 mkZv/soatdan ortiq bo'lgan yoki sirt radioaktiv ifloslanishga ega mahalliy manbalardan olingan metall chiqindilarini faqat ixtisoslashtirilgan tashkilotlar yoki amaldagi radiatsiya xavfsizligi me'yorlariga ko'ra A toifasiga kiritilgan maxsus tayyorlangan xodimlar tomonidan qayta ishlash mumkin.

1.10. Import qilinayotgan metall chiqindilarda mahalliy manbalar yoki radioaktiv ifloslanish aniqlansa, tarkibida radioaktiv manbalar va/yoki moddalar mavjud bo'lgan, deklaratsiya qilinmagan xavfli yuk yuk jo'natuvchiga qaytariladi.

II. METALL CHIQINDILARNI RADIATION NAZORAT QILISH

2.1. O'zbekiston Respublikasi hududida tayyorlanadigan va uning hududiga olib kiriladigan metall chiqindilarining radiatsiyaviy nazorati ularning radioaktiv ifloslanishini o'z vaqtida aniqlash maqsadida amalga oshiriladi. Metall chiqindilarining ishlab chiqarish radiatsiya nazorati quyidagi hollarda o'tkaziladi:

2.1.1. Metall chiqindilarini qabul qilishda, shu jumladan metall chiqindilarini yig'ish punktlarida;

2.1.2. Metall chiqindilari partiyasini sotishga tayyorlashda;

2.1.3. Metall chiqindi orilgan transport vositalarini sotishdan oldin.

2.2. Metall chiqindilarini tayyorlash bilan shug'ullanuvchi tashkilotlarda ishlab chiqarish radiation nazorati o'tkaziladi. Tashkilotga kelib tushadigan barcha metall chiqindilar ishlab chiqarish radiatsiya nazoratidan o'tkazilishi shart.

2.3. Metall chiqindilarini joylashtirish uchun mo'ljallangan maydonchalar va xonalar ulardan foydalanishni boshlashdan oldin radioaktiv ifloslanishni istisno etish maqsadida radiatsiyaviy nazoratdan o'tkazilishi lozim.

2.4. Metall parchalari ishlab chiqarish radiatsiyaviy nazorati gamma-nurlanish darajasi bo'yicha o'tkaziladi va metall parchalarda mahalliy manbalarni yoki uning gamma-nurlanuvchi radionuklidlar bilan radioaktiv ifloslanishini aniqlashni ta'minlashi lozim. Metall parchalarining ishlab chiqarish radiation nazoratini o'tkazish uchun, tayyorlanadigan metall parchalarining hajmiga qarab, uzluksiz radiation nazoratning yuqori sezgir avtomatik statsionar vositalari (darvozalar, ustunlar, ekranlar, portal monitorlari kabilar) hamda radiation nazoratning ko'chma vositalari (dozimetrler, qidiruv radiometrlari va asbob detektorining yuqori ajratish qobiliyatiga ega bo'lgan shunga o'xshash qurilmalar) qo'llanilishi mumkin.

2.5. Ishlab chiqarish radiation nazorati natijalari maxsus jurnalga (1-ilovadagi jurnalning tavsiya etilgan shakli) kiritiladi va uning natijalari asosida metall parchalari partiyasiga radiation nazorat bayonnomalari rasmiylashtiriladi. Metall parchalarini qabul qilish jurnalining maxsus ustuniga o'lchov ma'lumotlarini kiritishga ruxsat beriladi.

2.6. Metall parchalari partiyasining radioaktiv ifloslanishini ishlab chiqarish nazoratining nazorat qilinadigan parametrlariga quyidagilar kiradi:

- Gamma-nurlanishning MED ko'rsatkichi;
- Alfa-faol radionuklidlar bilan sirt radioaktiv ifloslanishining mavjudligi;
- Beta-faol radionuklidlar bilan sirt radioaktiv ifloslanishining mavjudligi.

2.7. Transport vositasiga metall parchalari partiyasini yuklashdan oldin, gamma-nurlanishning mahalliy manbalari yo'qligini tekshirish maqsadida uning radiation nazorati o'tkaziladi.

nurlanish, shuningdek, alfa va beta faol radionuklidlar bilan ifloslanmaganligini tanlab tekshirish.

2.8. Eksportga jo'natilayotgan yoki O'zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit o'tayotgan metall parchalari partiyalari uchun jo'natishga tayyor transport birligi yuzasida tashqi nurlanish dozasi quvvatini o'lchash amalga oshiriladi. Jo'natishga tayyor bo'lgan va yo'lda ketayotgan metall parchalari partiyasiga kirishni cheklash yoki oldini olish uchun plombalangan yopiq vagonlardan foydalanish tavsiya etiladi.

2.9. Ikkilamchi qora metallar tashish, qayta ishlash va qayta eritish uchun xavfsiz holatda topshirilishi va yetkazib berilishi lozim; ular radioaktiv materiallardan tozalangan bo'lishi kerak. Kimyoviy ishlab chiqarishdan keladigan metall chiqindilari kimyoviy moddalardan tozalangan bo'lishi shart.

III. METALL PARCHALASH UCHUN MO'LJALLANGAN TRANSPORT VOSITALARI (USKUNALARI)NI RADIATION TEKSHIRISH.

3.1. Metall parchalash uchun mo'ljallangan transport vositalari (uskunalarini)ni radiation tekshirishda ularda ionlashtiruvchi nurlanish manbalari va radioaktiv ifloslanish yo'qligiga ishonch hosil qilish lozim. Vizual ko'rikni radiationaviy xavfsizlik asoslari bo'yicha maxsus tayyorlangan ishlab chiqarish radiationaviy nazorati guruhi mutaxassisi amalga oshiradi.

3.2. Metall parchalariga ajratish uchun mo'ljallangan transport vositasi (uskunasi) egasi radioaktiv manbalar mavjud bo'lgan barcha asboblarni (muzlash datchiklari, dvigatel va navigatsiya tizimlarining o't oldirish tizimi razryadlagichlari, radioizotopli tutun xabarlagichlari, sath o'lchagichlar, zichlik o'lchagichlar, boshqa radioizotopli asboblari, shuningdek doimiy yorug'lik beruvchi tarkibli asboblari) demontaj qiladi. Radioaktiv manbalarni ishlatish va demontaj qilish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan obyektning radioaktiv ifloslanmaganligi ham tekshirilishi lozim. Ega bo'lmagan holda, demontaj ishlari mazkur transport vositasi (uskunasi) joylashgan hududdagi DSENM mutaxassislari nazorati ostida amalga oshiriladi.

3.3. Metall parchalariga ajratish uchun mo'ljallangan transport vositalarini (uskunalarini) tekshirish ushbu o'lchov sohasida belgilangan tartibda akkreditatsiyadan o'tgan tashkilotlar tomonidan o'tkaziladi.

3.4. Transport vositalarini (uskunalarini) radiationaviy nazorat qilish jarayonida mahalliy manbalar yoki radioaktiv ifloslanish aniqlansa, uning egasi va radiationaviy nazoratni amalga oshirgan tashkilot bu haqda mazkur transport vositasi (uskuna) joylashgan hududdagi DSENMga xabar beradi. Manbalarni demontaj qilish yoki dezaktivatsiya qilish bo'yicha keyingi ishlar SanQvaM talablariga muvofiq radiationaviy xavfsizlik sohasidagi mutaxassis nazorati ostida bajarilishi shart.

3.5. Mahalliy manbalar yoki transport vositasining (uskunaning) radioaktiv ifloslanishi aniqlanganda, amaldagi SanQvaMlarga muvofiq aniqlangan manbalarni saqlash, zararsizlantirish, ko'chirish va ko'mib tashlashning aholi salomatligi va atrof-muhit uchun xavfsiz sharoitlari va usullarini ta'minlash zarur.

3.6. Transport vositasi (uskunasi)da ionlashtiruvchi nurlanish manbalari va radioaktiv ifloslanish bo'lmaganda hamda uning yuzasidagi gamma-nurlanish dozasi quvvati (tabiiy fon hissasini chegirib tashlagan holda) 0,1 mkZv/soatdan oshmaganda, radiationaviy xavfsizlik bo'yicha hech qanday cheklovlarsiz uni metall parchalariga ajratishga ruxsat etiladi.

IV. METALL PARCHALARINI RADIATION NAZORAT QILISH USULLARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

4.1. Metall parchalarini ishlab chiqarish radiatsiyaviy nazorati quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- tayyorlov tashkilotiga kelib tushayotgan barcha metall parchalarining radioaktiv ifloslanishini yoki ularda gamma-nurlanishning mahalliy manbalari mavjudligini aniqlash maqsadida radiatsiyaviy nazorat o'tkazish;

- metall parchasi yoki bo'lagi yaqinida radiatsiya fonining oshib ketishi aniqlanganda gamma nurlanish dozasi quvvatini o'lchash.

4.2. Ishlab chiqarish radiatsiyaviy nazorat uslubi quyidagilarni ta'minlashi lozim:

- metall parchasi yuzasi yaqinida gamma-nurlanish darajasining tabiiy fondan 0,1 mkZv/soatdan ortiq oshib ketishi holatlarini ishonchli aniqlash;

- partiya (transport vositasi) yuzasidan 10 sm masofada 0,2 mkZv/soatdan ortiq MMED gamma-nurlanishini hosil qiluvchi metall parchasi partiyasidagi barcha mahalliy manbalarni aniqlash;

4.3. Metall parchalari partiyasini radiatsiyaviy nazorat qilish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- metall parchalari partiyasida gamma-nurlanishning mahalliy manbalarini aniqlash;

- Metall parchalari partiyasi yuzasida MEDni o'lchash;

- metall parchalari yuzasining alfa va beta-faol radionuklidlar bilan ifloslanganligini tanlab tekshirish;

- metall parchalari partiyasini tashish uchun mo'ljallangan bo'sh transport vositasini radiatsiyaviy tekshiruvdan o'tkazish, shuningdek, yuklangan transport vositasi yuzasida MEDni o'lchash.

4.4. Metall parchalari partiyasini radiatsiyaviy nazorat qilish usuli quyidagilarni ta'minlashi kerak:

- tabiiy radiatsiya fonidan 0,1 mkZv/soatdan oshmaydigan MED aniqlash chegarasining ishonchli qiymati bilan metall parchalari tarkibidagi radionuklidlarning gamma-nurlanishini aniq aniqlash;

- Partiya (yoki transport vositasi) yuzasida tabiiy fondan 0,2 mkZv/soatdan ortiq MED gamma-nurlanishni hosil qiluvchi metall parchalari partiyasidagi barcha mahalliy manbalarni aniqlash;

- tanlab o'lchashlar o'tkaziladigan joylarda alfa-nurlanish oqimi zichligining 0,04 alfa-zarra/(sm² × s)dan oshishini aniq aniqlash;

- tanlab o'lchashlar o'tkaziladigan joylarda beta-nurlanish oqimi zichligining 0,4 beta-zarra/(sm² × s)dan oshishini aniq aniqlash.

4.5. Qora va rangli temir-tersaklarning radiation xavfsizligi bo'yicha talablar GOST 2787-75 "Qora ikkilamchi metallar. Umumiy texnik shartlar" va GOST 1639-2009 "Rangli metallar va qotishmalarning parchalari va chiqindilari" hujjatlarida belgilangan. Reglamentlovchi GOSTlar o'zgartirilganda, yangi qabul qilingan xavfsizlik mezonlarini asos qilib olish lozim.

4.6. Korxonada metall parchalarini radiation nazorat qilishni ta'minlash uchun ichki yo'riqnomalar (yoki belgilangan maqsadga ko'ra shunga o'xshash boshqa hujjatlar) ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi.

4.7. Radioaktiv ifloslangan qora va rangli metallar parchalari, chiqindilar va qotishmalarni yig'ish, tayyorlash va qayta ishlashga yo'l qo'yilmaydi.

4.8. Radioaktiv ifloslangan temir-tersak bo'laklarini olib qo'yish, hisobga olish va vaqtincha saqlash me'yoriy hujjatlar talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

4.9. Radioaktiv moddalar bilan ifloslangan temir-tersak va chiqindilarni zararsizlantirish ushbu ishlarni bajarishga ruxsatnomaga ega bo'lgan ixtisoslashtirilgan korxonalar tomonidan amalga oshiriladi.

4.10. Ishlab chiqarish jarayonida radioaktiv moddalardan foydalanadigan korxonalarda hosil bo'ladigan temir-tersak va chiqindilar, shuningdek bunday temir-tersak tashiladigan transport vositalari zararsizlantirilishi va zararsizlantirish to'g'risidagi hujjatlar bilan ta'minlanishi kerak.

V. METALL PARCHALARINI TAYYORLASH VA SOTISHDA RADIATSIYA XAVFSIZLIGI

6.1. Metall parchalari partiyasi tarkibida radioaktiv ifloslanish yoki mahalliy manbalar aniqlanganda, ularni identifikatsiya qilish, olib qo'yish va keyinchalik ishlov berish (saqlash, tashish, ko'mish va boshqalar) SanQvaM №0193-06 talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

6.2. Metall parchalarini radiatsiyaviy nazorat qilish jarayonida uning yuzasida gamma-nurlanishning EMM qiymati 1 mkZv/soatdan ortiq bo'lsa, radiatsiyaviy nazoratni o'tkazgan shaxslar keyingi ishlarni to'xtatib, bu haqda metall parchasi joylashgan nazorat ostidagi hudud (nazorat ostidagi obyekt)dagi tayyorlov tashkiloti va DSENM rahbariyatini xabardor qilishlari shart. Tayyorlov tashkiloti rahbariyati gamma-nurlanish darajasi yuqori bo'lgan zonaga (tabiiy fonda 0,1 mkZv/soatdan ortiq) begona shaxslarning kirishini cheklash choralarini ko'radi va keyingi harakatlar radiatsiya xavfsizligi me'yorlari talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

6.3. Metall parchalari turkumidan ajratib olingan mahalliy manbalar vaqtinchalik saqlash uchun maxsus konteynerlarga joylashtirilishi mumkin. Bu konteynerlar maxsus mo'ljallangan xonalarda joylashtirilishi, ularning saqlanishini ta'minlashi va begona shaxslarning ruxsatsiz kirishini oldini olishi kerak. Mahalliy manbalar joylashtirilgan konteyner turgan xona devorlarining tashqi yuzasidagi gamma-nurlanishning EMM qiymati (tabiiy fonni hisobga olmagan holda) 0,2 mkZv/soatdan oshmasligi loz

1-ilovaTavsiya etilgan jurnalrma shakli

Jurnal
metall parchalarining kirish ishlab chiqarish radiatsion nazorati

Korxona nomi

Manzil, telefon

Radiatsiya nazorati uchun mas'ul shaxsning F.I.SH. va lavozimi _____

Jurnal 20__-yil "_____" da boshlangan

Jurnal 20__-yil "_____" da yakunlangan

Sahifalar soni _____

T/r	Sana	Kelib tushgan metall parchalarining nomi, miqdori (kg, t)	Yetkazib beruvchi, transport vositasining davlat raqami	Kirim yukxatining (yoki yukka oid boshqa hujjatlarning) raqami va sanasi	O'lchash jarayonida qo'llanilgan asboblarning nomi, zavod raqami	Radiatsion nazorat natijalari			
						Fon ko'rsatkichlari	Kelib tushgan metall parchalarining yuzasida fon ko'rsatkichidan oshish mavjudligi	Kelib tushgan metall parchalari yuzasidagi MMED	Radiatsion nazoratni o'tkazgan shaxsning imzosi

2-ilova

Tavsiya etiladigan jurnal shakli

Jurnal

Metall parchalarini ishlab chiqarishda radiatsion nazoratdan chiqarish

Korxona nomi _____

Manzil, telefon

Radiatsion nazorat uchun mas'ul shaxsning familiyasi, ismi, otasining ismi va lavozimi _____

Jurnal 201__ yil “_____” da boshlangan

Jurnal 201__ yil “_____” da tugatilgan

Sahifalar soni

[illegible]

BAYONNOMA

Metall parchalar va chiqindilar partiyasining ishlab chiqarish radiatsion nazorati

201__-yil “__” _____ dagi _____ - son

1. Yetkazib beruvchi/jo‘natuvchi tashkilot haqida ma’lumotlar:	
To‘liq nomi	
Yuridik manzili	
Haqiqiy manzili	
Rekvizitlari	

2. Partiya haqidagi ma’lumotlar:

Metall parchasi turi	
Metall parchalarining umumiy miqdori (og‘irligi, hajmi)	
Partiyaga kiritilgan transport vositalari (vagonlar, konteynerlar va boshqalar) soni	
Partiyaga kiritilgan transport vositalarining (vagonlar, konteynerlar va boshqalar) identifikatsiya raqamlari	
Metall parchalarini yetkazib berish shartnomasi (kontrakt) raqami	
Sanitariya-epidemiologik xulosaning raqami va berilgan sanasi	

3. Radiatsion nazorat natijalari:

3.1 Metall parchalarini tushirish joyidagi gamma-nurlanishning o‘rtacha fon qiymati:

3.2 Metall parchalari partiyasi joylashgan transport vositasini tekshirishda gamma-nurlanish EKD o‘lchov natijalari:

T/r	Tadqiqot obyekti	Gamma-nurlanish EKD qiymatlari, mkZv/soat (mkR/soat)	
		O‘rtacha qiymat	Maksimal qiymat
1	Transport vositasining o‘ng tomoni		
2	Transport vositasining chap tomoni		
3	Transport vositasining tubi		
4	Transport vositasining old qismi		
5	Transport vositasining orqa qismi		
6	Alohida buyum yoki uning qismlari		

3.3 O‘lchov natijalari dozimetr (radiometr va boshqalar) yordamida olingan:

Asbob turi _____ zavod raqami _____

Tekshiruv haqida guvohnoma _____ Qiyoslashning amal qilish muddati _____

3.4 Mas’ul ijrochi:

_____	_____	_____
FISH	Lavozimi	Imzo
_____	_____	_____
Imzo	Rahbar FISH	

Imzo

Rahbarning F.I.O.

(vazirlik, idora)

(topshiruvchi korxonaning nomi)

Ikki nusxada tuziladi, bir nusxasi yuk xati bilan oluvchiga jo'natiladi,
ikkinchisi esa jo'natuvchida qoladi

GUVOHNOMA №_____

_____metall parchalari va chiqindilarining radiatsiyaviy xavfsizligi to'g'risida
(qora yoki rangli)

“ ____ ” _____ 201_ -yil

Parchalar va chiqindilarni qabul qiluvchi _____

Parchalar va chiqindilarning nomi _____

Og'irligi _____ tonna

Avtomobil/vagon № _____, yuk xati № _____

MED _____ mkZv (yoki mkR)/soatdan _____ mkZv (yoki mkR)/soatgacha

Tavsiya etilgan xulosa:

1. Qora metall parchalari uchun xulosa: Ko'rsatilgan qora metall parchalari va chiqindilari tarkibida radioaktiv manbalar mavjud emas va GOST 2787-75 ning radiatsiyaviy xavfsizlik bo'limi talablariga to'liq javob beradi.
2. Rangli metall parchalari uchun xulosa: Ko'rsatilgan rangli metall va qotishmalar parchalari hamda chiqindilari tarkibida radioaktiv manbalar mavjud emas va GOST 1639-2009 ning radiatsiyaviy xavfsizlik bo'limi talablariga to'liq javob beradi.

**Topshiruvchi korxonaning
mas'ul vakili:**

(imzo, muhr)

FISH

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni
saqlash vazirligi

QHTBT bo'yicha muassasa kodi _____

Muassasaning nomi

Tibbiy hujjat shakli -524/ax. sh.
O'zR SSV 26.06.2006. №287
-sonli buyruq bilan tasdiqlangan

DOZIMETRIYA O'LCHOVI

BAYONNOMASI № _____

20____-yil "____" _____

Buyurtmachining nomi, manzili _____

Uslub identifikatsiyasi _____

Namuna nomi va identifikatsiyasi _____

O'lchov va tekshiruv o'tkazilgan sana _____

Ishlab chiqarishda ionlashtiruvchi nurlanish manbalari mavjud bo'lgan taqdirda sanitariya-
gigiyenik tekshiruv dalolatnomasi sanasi _____

Ishlab chiqarish texnologik jarayoni, birlamchi hujjatlari va boshqalar _____

Atamalar va ta'riflar

Ushbu normalar va qoidalarga nisbatan quyidagi atamalar va ta'riflar qabul qilingan.

Radiatsion avariya - uskunaning nosozligi, xodimlarning noto'g'ri harakatlari, tabiiy ofatlar yoki boshqa sabablar tufayli ionlashtiruvchi nurlanish manbai nazoratining yo'qotilishi bo'lib, bu odamlarning nurlanishiga yoki atrof-muhitning nazorat qilinadigan sharoitlar uchun belgilangan miqdordan ortiq radioaktiv ifloslanishiga olib keladi.

Avariya vaziyati - ionlashtiruvchi nurlanish manbai nazoratining yo'qotilishi hodisasi bo'lib, u odamlarning rejalashtirilmagan nurlanishiga yoki atrof-muhitning radioaktiv ifloslanishiga olib kelishi mumkin edi, ammo olib kelmagan.

Dezaktivatsiya - biror yuza yoki muhitdan radioaktiv ifloslanishni yo'qotish yoki kamaytirish.

Ekvivalent doza ($H_{T,R}$) - a'zo yoki to'qimada yutilgan dozaning ushbu nurlanish turi uchun tegishli vazn koeffitsiyentiga ko'paytmasi. WR:

$$H_{T,R} = W_R \cdot D_{T,R} \text{ bunda}$$

$D_{T,R}$ - T a'zo yoki to'qimada o'rtacha yutilgan doza,

W_R - R nurlanish uchun vazn koeffitsiyenti.

Turli vazn koeffitsiyentlariga ega bo'lgan har xil turdagi nurlanishlar ta'sirida ekvivalent doza ushbu nurlanish turlari uchun ekvivalent dozalar yig'indisi sifatida aniqlanadi

$$H_{T,R} = \sum H_{T,Ri};$$

Metallom tayyorlash - rangli va qora metall lomlarini yig'ish, sotib olish, ajratib olish va ularni vaqtincha saqlash, qayta ishlash va/yoki metallurgiya ishlab chiqarishida yakuniy iste'mol qilish joyiga ko'chirish bo'yicha xo'jalik faoliyati.

Olib tashlanmaydigan (fikslangan) sirt ifloslanishi - boshqa buyumlarga tegishda o'tmaydigan va dezaktivatsiya qilinganda yo'qotilmaydigan radioaktiv moddalar.

Olib tashlanadigan (fikslanmagan) sirt ifloslanishi - boshqa buyumlarga tegishda o'tadigan va dezaktivatsiya qilinganda yo'qotiladigan radioaktiv moddalar hisoblanadi.

Ionlashtiruvchi nurlanish manbai - (ushbu hujjat doirasida - nurlanish manbai) SanQvaN №0193-06 ta'siri ostiga tushadigan, ionlashtiruvchi nurlanish chiqaradigan yoki chiqarish qobiliyatiga ega bo'lgan radioaktiv modda yoki qurilma.

Texnogen nurlanish manbai - foydali qo'llash uchun maxsus yaratilgan yoki shu faoliyatning qo'shimcha mahsuloti bo'lgan ionlashtiruvchi nurlanish manbai.

Yopiq manba - qurilma mo'ljallangan foydalanish va eskirish sharoitlarida o'z tarkibidagi radionuklidlarning atrof-muhitga chiqishini oldini oladigan nurlanish manbai.

Radiatsiya nazorati - tashkilotdagi radiatsiya holati, atrof-muhit va odamlarning nurlanish darajalari haqida ma'lumot olish (dozimetrik va radiometrik nazoratni o'z ichiga oladi).

Mahalliy manba - sirti yaqinida (10 sm masofada) tarkibidagi radionuklidlarning gamma-nurlanishi MED qiymati (tabiiy fon hissasini hisobga olmaganda) 0.3 mkZv/soatdan oshib ketadigan alohida metall parcha.

RNL - radiatsiya nazorati laboratoriyasi.

Metall parchalari (rangli va qora metallar parchalari) - faqat qayta ishlashga yaroqli bo'lgan, tarkibida rangli va/yoki qora metallar mavjud, yaroqsiz holga kelgan yoki iste'mol xususiyatlarini yo'qotgan sanoat va maishiy buyumlar, ularning qismlari, uskunalar, mexanizmlar, konstruksiyalar, transport vositalari, harbiy texnika va boshqalardan hosil bo'lgan ishlab chiqarish va iste'mol chiqindilari.

MED - metall parchasi (fragmenti) yuzasi yaqinida (10 sm dan oshmaydigan

masofada) metall parchasi tarkibidagi radionuklidlarning gamma-nurlanish ekvivalent dozasining quvvati (tabiiy fon hissasini hisobga olmaganda).

MMED - metall parchasi (fragmenti) yuzasiga yaqin (10 sm dan oshmaydigan masofada) metall parchasi tarkibidagi radionuklidlarning gamma-nurlanishining eng yuqori qayd etilgan MED qiymati (tabiiy fon hissasini hisobga olmaganda).

Doza quvvati - vaqt birligi (soniya, daqiqa, soat) uchun nurlanish dozasi.

Nurlanish - ionlashtiruvchi nurlanishning inson organizmiga ta'siri.

Favqulodda nurlanish - radiatsion avariya natijasida yuz beradigan nurlanish.

Metall parchalari partiyasi:

- transport vositasiga yuklash uchun tayyorlangan va sotishga mo'ljallangan alohida joylashgan metall parchalari miqdori.

- transport birligiga (platforma, vagon, avtomashina, yuk konteyneri va hokazo) yuklangan metall parchalari.

- bir vaqtning o'zida bitta qabul qiluvchi manziliga jo'natiladigan ikki yoki undan ortiq transport birliklariga yuklangan metall parchalari.

Radioaktiv ifloslanish - SanQvaM doirasida metall parchalarida alfa-nurlanish oqimi zichligi 0,04 alfa-zarra/sm²*s dan ortiq yoki beta-nurlanish oqimi zichligi 0,4 beta-zarra/sm²*s dan ortiq bo'lgan qismlarning mavjudligi.

Radioaktivlik - atom yadrolarining o'z-o'zidan o'zgarishi (parchalanishi) bo'lib, ularning atom raqami yoki massa sonining o'zgarishiga olib keladi.

Radioaktiv modda - tarkibida radionuklidlar mavjud bo'lgan modda.

Metall parchalarini realizatsiya qilish - tayyorlangan va/yoki qayta ishlangan metall parchalarini uchinchi shaxslarga haq evaziga yoki bepul sotish yoki topshirish.

Nazorat darajasi - tezkor radiatsiya nazorati uchun belgilangan, nazorat qilinadigan doza qiymati, doza quvvati, radioaktiv ifloslanish va boshqa ko'rsatkichlarning miqdori.

Tabiiy radiatsiya foni -kosmik nurlanish hamda yer qobig'i, tuproq, havo, suv va boshqa atrof-muhit ob'ektlarida tarqalgan tabiiy radionuklidlar nurlanishining ko'rsatkichi.

DSENM -Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazi

Mundarija

T/r	Qonunlardan ko‘chirma	5
1.	Umumiy qoidalar	6
2.	Metall parchalarini radiatsion nazorat qilish	7
3.	Metall parchalash uchun mo‘ljallangan transport vositalarini (uskunalarini) radiatsiyaviy tekshirish.	8
4.	Metall parchalarini radiatsiyaviy nazorat qilish usullariga qo‘yiladigan talablar	9
5.	Metall parchalari partiyasiga radiatsiya-gigiyenik xulosani rasmiylashtirish va berish	10
6.	Metall parchalari tayyorlash va sotish jarayonida radiatsion xavfsizlik	11
	Ilova 1	13
	Ilova 2	14
	Ilova 3	15
	Ilova 4	16
	Ilova 5	17
	Atamalar va ta’riflar	19